

Küresel Yaşlanma Serüveninde Yaşlanan Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme ¹

Münevver ARI ²

Başvuru Tarihi: 17.06.2023

Kabul Tarihi: 29.09.2023

Makale Türü: Derleme

Öz

Nüfusun değişen yaş yapısıyla birlikte dünyayı etkisi altına alan küresel yaşlanma süreci Türkiye'yi de yakında etkilemektedir. Doğum oranları, ölüm oranları ve göç hareketleri gibi demografik özelliklerle birlikte bu değişim açıkça görülmekte ve toplumdaki yaş gruplarına bakıldığında da yaşlı nüfusun payının arttığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de yaşlanma olgusunun nasıl bir süreç yaşadığını, nüfus verileri ve literatürde yer alan çalışmalar üzerinden ele almakta ve toplumun yaşlanan topluma doğru nasıl bir dönüşüm yaşadığı, bu dönüşümün çeşitli toplumsal kurum ve yapıları nasıl dönüştürmeye başladığı yaşlılık konulu yapılmış sosyolojik ve sosyal gerontolojik çalışmalarla ilişkilendirilmesini konu edinmektedir. Çalışma yaşlanma konusunda Türkiye'nin 100 yıllık süreçteki değişimlerinin neler olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu zaman zarfında yaşlılık olgusunun nasıl bir süreçten geçtiğine bakıldığında, yaşlılara yönelik bakım hizmetlerinin her ne kadar devlet ve aile ortaklaşmasıyla yürütüldüğü anlaşılrsa da bu konuda sorumluluğun ailenin üzerine yüklenmiş bir sorumluluk olduğu incelenen çalışmalardan da anlaşılmıştır. Türkiye için yaşlı toplum olmanın, yaşlı nüfusun getirilerinden özellikle birkaçı çarpıcıdır. Yaşlı nüfus içinde kadın nüfusun fazla olması yaşlılığın kadınlaşması beraberinde getirirken bir diğer konu ise yalnız yaşayan yaşlıların artmasıdır. Ayrıca kadın nüfusun erkek nüfusa göre daha yoksul olması da bir kesişimselliğin olduğunu göstermektedir. Yaşlı nüfus gruplarının yoksul olması, yalnız yaşayan birey olması, kırsalda yaşamaları, engelli olması, bir nüfus grubu olarak toplum içinde onları daha savunmasız bireyler haline getirmekte ve onları toplumsal hayat içinde dezavantajlı bir grup olarak bırakmaktadır. Yaşlılara yönelik tutumun negatif ayrımcı bir oluşum gösterdiği ve bu ayrımın sadece yaşlarından dolayı yapıldığı da bir diğer konudur.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanma, Demografi, Nüfus, Türkiye

Atıf: Arı, M. (2023). Küresel yaşlanma serüveninde yaşlanan Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Özel Sayı), 261-278.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, munevverari4@gmail.com / munevverari@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2589-9510

An Evaluation of Aging Türkiye in the Global Aging Adventure

Münevver ARI³

Submitted by: 17.06.2023

Accepted by: 29.09.2023

Article Type: Review

Abstract

Along with the changing age structure of the population, the global aging process is also affecting Turkey soon. This change is clearly seen with demographic characteristics such as birth rates, death rates and migration movements, and it is understood that the share of the elderly population has increased. In this study, the process of aging in Turkey in the 100th anniversary of the Republic has been examined through population data and studies in the literature, and how the society has transformed into an aging society, how this transformation has begun to transform various social institutions and structures. It is aimed to reveal it by associating it with sociological and social gerontological studies. When the findings are examined, it is seen that although the care services for the elderly are carried out in partnership with the state and the family, it is understood that the responsibility is on the family. Among the elderly population, the number of women and the elderly living alone is increasing. In addition, the fact that the female population is poorer than the male population indicates that there is an intersectionality. The fact that elderly population groups are poor, live alone, live in rural areas, and are disabled makes them more vulnerable individuals in society as a population group and leaves them as a disadvantaged group in social life. Another issue is that the attitude towards the elderly is negatively discriminatory and this discrimination is made only because of their age.

Keywords: Aging, Demographics, Population, Türkiye

³ Anadolu University, Faculty of Humanities, Department of Sociology, Sosyoloji Bölümü, munevverari4@gmail.com/munevverari@anadolu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-2589-9510

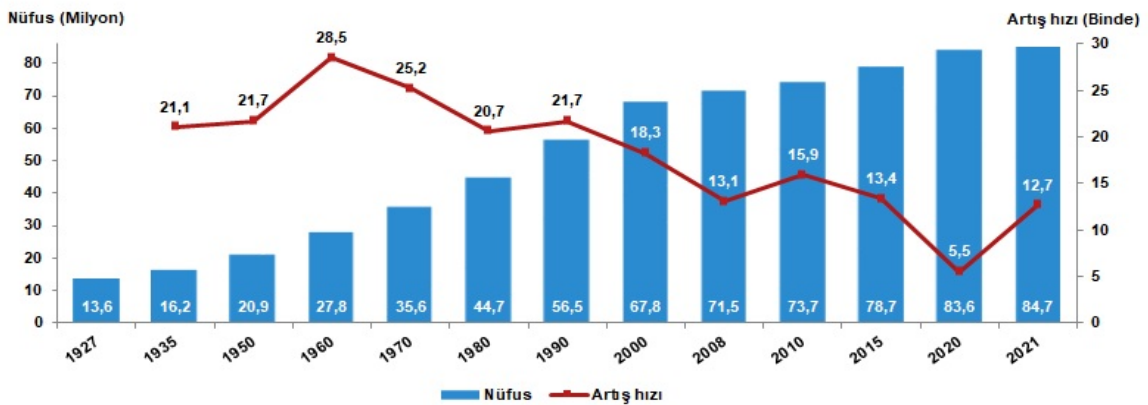
Giriş

Yaşlanma, dünyayı etkisi altına alan küresel bir olgudur. Bu süreçte yaşlanmayı tetikleyen temel zeminde ise demografik özellikler yer almaktadır. Doğum oranları, ölüm oranları ve göç gibi demografik parametreler yaşlanma fenomeninin anlaşılması adına önemlidir. Dünya’da ve Türkiye’de yaşlanma süreci birbirine paralel özellikler göstermektedir. Dolayısıyla yaşlanma olgusunun dünyada nasıl olduğu ve sonrasında Türkiye’de yaşlanma olgusunun hangi aşamalardan geçtiği, özellikle Cumhuriyet’in 100. Yılına kadar olan süreçte değerlendirilmesi yaşlılık ve yaşlanmanın son yüzyılda nasıl daha görünür olduğunun ve toplumsal kategori ve demografi içerisinde hiç de azımsanmayacak bir yer bulduğunun anlaşılmasını ortaya çıkaracaktır.

Demografik özellikler ve yaşlanma ilişkisi, yaşlanma olgusunun Türkiye’deki yansımalarına değinmeden önce kısaca yaş ve yaşlanmanın tanımları yapılması gerekmektedir. Öncelikle yaşlanma olgusunu oluşturan yaş tanımı en temelde şu şekilde yapılabilir; belirli bir yaştaki bir kişinin belirli şeyleri yapabileceği ve yapması gerektiğine dair inançları ifade etmektedir. Diğer bir deyişle yaşla ilgili kapasite ve sınırlamaların varsayılmasıdır (Hooyman ve Kiyak, 2018, s. 252). Doğum yaşı ya da takvim yaşı olarak ifade edilen kronolojik yaşlanma ise 65 yaş ve üzerindeki bireyleri tanımlamak için kullanılmaktadır (WHO, 1984, s. 8). Diğer yandan Birleşmiş Milletler (BM) ise 60 yaş ve üzerini yaşlı olarak kabul etmektedir (T. C. Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 4). Ancak bu varsayımlar bireyselliğin getirdiği süreçlerle harmanlandığında, her bir yaş kategorisindeki her bir bireyden aynı tutum, anlayış ve davranışları beklemenin doğru olmadığını da göstermektedir. Dolayısıyla yaşlılık üzerine genel geçer kabule sahip bir yaşın olmadığı, yaşlanmanın da belirli bir kalıpla ifade edilmekten fazlası olduğu anlaşılmaktadır.

Dünya ve Türkiye İçin Yaşlanma Nasıl Gerçekleşiyor?

Günümüzde dünya nüfusuna bakıldığında, yaşlı nüfusunun yirminci yüzyılda olduğundan üç kat daha fazla olduğu görülmektedir. Nüfusun beş milyarı geçmesi 1950 yılından itibaren 37 yıl sürmüştür. Bundan sonrası için küresel nüfusun 2059 yılı itibariyle 10 milyarı geçmesi için 70 yıldan fazla bir sürenin gerekli olacağı tahmin edilmektedir. Artan nüfus oranına rağmen diğer yanda nüfus artış hızına bakıldığında ise 1950 yılından itibaren ilk kez 2020 yılında nüfus artış hızı, yılda %1’in altına düşmüş ve izleyen yıllarda da bu düşüşün devam edeceği öngörülmüştür (UN, 2022, s. 3). Yaşlanmayla ilgili küresel bir eğilimin söz konusu olduğu düşünüldüğünde, demografik özelliklerden biri olan demografik eğilim belirtmek istenenin aslında nüfusun artmasından ziyade nüfusun artış hızındaki azalmasının yaşlanmaya etkisi olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle dünya nüfusu ve Türkiye nüfusu artmaktayken, nüfus artış hızındaki azalışların da bazı değişimlere yol açtığı anlaşılmaktadır. Cumhuriyet’in 100. Yılında bu seyrin nasıl olduğu ise aşağıdaki grafik üzerinden yorumlanmaya çalışılmıştır.

Şekil 1. Türkiye nüfus ve yıllık nüfus artış hızı, 1927-2021 (TÜİK, 2022).

Türkiye’de nüfusun ve yıllık nüfus artışının gösterildiği yukarıdaki tablo değerlendirildiğinde, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren günümüze gelen süreçte nüfusun dengeli bir şekilde artış gösterdiği ancak nüfus artış hızının ise 1950’lere kadar dengeli bir ivme kazanıldığı anlaşılmakta, özellikle 1960’lardan itibaren ise azalmanın olduğu görülmektedir. Burada bahsedilen nüfus hareketlerinin farklılık göstermesi, şüphesiz devletin izlemiş olduğu nüfus politikalarının bir yansıması olarak ele alınmalıdır. Cumhuriyet’in ilanından günümüze, geçen 100 yıllık süreçte izlenen politikalarından ilki 1950’li yıllara kadar nüfusun artırılmasına yönelik izlenen politikalarlardır. 1950’ler ve sonrasında ise nüfusun azaltılmasına yönelik daha planlı nüfus politikalarının uygulanmasıdır. Yakın geçmiş ve günümüzde ise yeniden nüfusun artırılmasına yönelik politikalar (Çuhadar ve Lordoğlu, 2016, s. 77). Nüfus artış hızının, Cumhuriyet’in özellikle ilk çeyreğinde büyük bir ivme yakaladığı ve yeni kurulan devletin ulus devlet olma yolundaki süreçte nüfusun artmasına yönelik adımlar atıldığı görülmektedir. Dolayısıyla izlenen politikaların nüfusun değişimi yönüne doğru büyük bir etkisi olduğu ve artış hızının geçmiş yıllarda olduğu kadar artış ivmesine sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Yaşlanmaya yönelik göstergelerinden biri olarak artış hızının görece eskisi kadar olmaması toplumun yaşlı topluma doğru ilerlemesine yol açmaktadır. Günümüzde Türkiye’nin yaşlanan toplum olma ile yaşlı toplum olma arasında bir konuma yerleşmiş olduğu söylenebilir. Bu bağlamda özellikle kalkınma planlarında yaş, yaşlı ve yaşlanma gibi toplumsal yaş kategorisinin devletin kalkınmasına yönelik planlarda hangi aşamalarda ve nasıl yer aldığı, bir 100 yıllık tarihsel süreçte nerede konumlandığı, Türkiye’nin yaşlanma serüveninin anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Demografik Dönüşümlerin Türkiye Yansıması

Bir ülkenin nüfus büyüklüğündeki değişiklikler, kademeli şekilde azalan ölüm ve doğurganlık düzeylerinin daha uzun yaşama ve kadın başına daha düşük ortalama doğum sayısına yol açtığı, demografik geçiş olarak bilinen bir sürecin doğrudan bir sonucu olmaktadır. Bu geçiş genellikle nüfus artışının önce hızlandığı ve sonra yavaşladığı bir süreç içinde ortaya çıkmaktadır. Bu geçişe beraberinde, nüfusun yaşa göre dağılımındaki değişiklikler ile yaşlı nüfus payında kademeli bir artış eşlik etmektedir. Geçişin orta kademesinde doğurganlığın düşmesi nedeniyle, ardışık doğum gruplarının görece boyutu azalmaya başlamaktadır (UN, 2022, s. 6). Diğer yandan demografik dönüşümde belirleyici olan asıl unsur gelişmişlik seviyesidir. Demografik dönüşüm, yüksek doğurganlık ve yüksek ölüm oranlarıyla tanımlanan demografik bir süreçten, doğurganlık ve ölümün düşük olduğu bir başka sürece geçiş olarak tanımlanmaktadır. Demografik dönüşümün ilk aşamasında doğum ve ölüm oranlarının her ikisi de yüksektir. Bu dönemde ortalama yaşam süresi kısa ve genç nüfuslu bir dönemdir. İkinci aşama ise önceki döneme göre gelişme seviyesinin görece yükseldiği, ölüm oranlarının düştüğü, doğum oranlarının yine yüksek olduğu ve dolayısıyla nüfusun büyüdüğü bir süreçtir. Ölüm oranlarıyla birlikte doğum oranlarının azalma eğilimi gösterdiği bir sonraki aşama ise üçüncü aşamadır. Bu aşamada dengeli bir nüfus artışı yaşanmakta ve gelişme aşamasında olan ülkelerin durumunu nitelemektedir. Dördüncü aşama ise doğum ve ölüm oranlarının çok düşük olduğu gelişmiş ve ekonomisi güçlü toplumları temsil etmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de demografik dönüşüm aşamalarından üçüncüsünü yaşamaktadır (Doğan, 2018, s. 29). Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’nin nüfusu, yerel doğumlardan ziyade göç hareketlerinden artış göstermektedir. Bu aşamada dengeli bir nüfus artışı söz konusu olsa da göçün yoğunluğunun nüfusun artmasına ivme kazandırdığı söylenebilir.

Türkiye’nin yaşlanmayacak ve hep genç kalacak (Peter Pan Sendromu) bir ülke gibi gençliğe yaptığı vurgu, diğer yaş gruplarının göz ardı edilmesine neden olurken özellikle nüfus içerisinde payı artan yaşlı nüfusun da yapısal eşitsizliklere maruz kaldığı görülmektedir (Arun, 2013). Toplumsal değişimlerin hızlı yaşandığı ve yeni kurulan bir devletin ihtiyacı olan nüfus, devlet için önemli bir güç ifade etmektedir. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarını izleyen dönemlerde nüfus konusunda genç ve aktif bir nüfusa sahip olma vurgusu bulunmaktaydı ancak günümüzde nüfusun yaşlanması dönüşen bir nüfusun da habercisi olarak görülmektedir. Şimdi demografik parametreler çerçevesinde Türkiye’deki yaşlanma olgusuna bakılacaktır.

Doğum

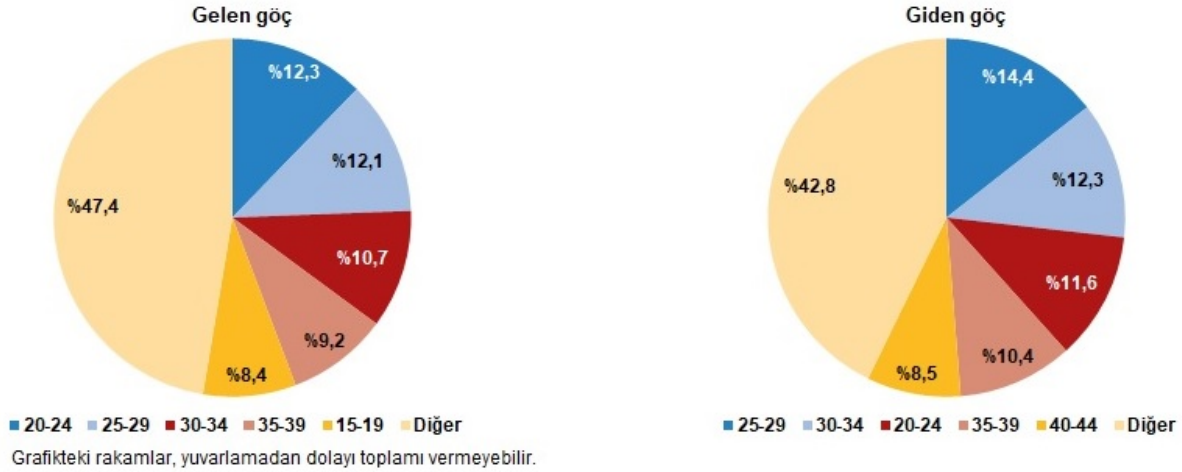
Türkiye'nin 100 yıllık sürecinde ele alınan yaşlanma olgusunu değerlendirmek için bu olguyu oluşturan parametrelerden biri olan doğum oranındaki değişimlere bakılmıştır. Bu kapsamda TÜİK'te yer Nüfus İstatistikleri Portalı'nda 1935 ile 2022 yılları arasındaki değişim temel alınarak doğum oranının azaldığı görülmektedir. (TÜİK, 2022). Türkiye'de doğum oranlarının eğilim yönü azalmaya yöneliktir. 1960'lı yıllarda toplam doğurganlık hızı 6-7 iken, günümüzde bu durum 1,9 seviyelerine kadar azalmıştır ((Doğan ve Bostan, 2019, s. 85). Neredeyse 100 yıllık gibi bir süreçte, toplumsal yaşam pratiklerindeki mekânsal değişimin ilk belirlenen yere göre zıt yönde değiştiği görülmektedir. Diğer bir deyişle Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki kır ve çevresine ait nüfus yoğunluğunun, demografik yapının tersine dönmesiyle günümüzde nüfus yoğunluğu kent ve merkezi alanlarda yoğunlaşmaktadır (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2018). Cumhuriyet döneminden günümüze gelen süreç göz önüne alındığında Türkiye'de kentleşme oranının artan bir ivmeye sahip olması, nüfus artış oranlarının azalması, yaşamdan beklenti süresinin artması, eğitimde okullaşma oranının artması, bebek ölüm oranlarının azalması, anne olma yaşının yükselmesi gibi parametreler nüfusun artış hızının azalmasıyla ilişkilendirilmektedir (Doğan ve Bostan, 2019, s. 63). Bahsedilen 100 yıllık süreçte kente dair gelişmelere koşut olarak ve geleneksel ailenin parçalanarak çekirdek aileye dönüşmesi ve diğer etmenlerle birlikte toplumsal yapıda değişmiştir.

Ölüm

Demografik dönüşümün parametrelerinden biri olan ölüm, yaşlanma olgusunu etkilemekte ve 100 yıllık süreçte uzayan yaşam süresi ve azalan ölüm oranlarıyla birlikte ele alınmalıdır. Ölüm istatistiklerine bakıldığında, TÜİK'te 2009 yılından sonra bu istatistiklere yer verildiği görülmekte ve son verilere göre ölüm oranının azaldığı belirlenmiştir (TÜİK, Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2023). Burada tanımlanması gereken doğuşta beklenen yaşam süresidir. Doğuşta beklenen yaşam süresi, yeni doğmuş bir bireyin mevcut ölümlülük risklerine maruz kalması durumunda beklenen ortalama yaşam yılı olarak tanımlanmaktadır. Doğumda beklenen yaşam süresi küresel olarak, 2019 yılında 72,8 yıl iken, 2050 yılında yaşam süresinin 77,2 olması beklenmektedir (UN, 2022, s. 16). Birleşmiş Milletler dünya nüfus tahminlerine göre de 2020-2025 dönemi için doğuşta beklenen yaşam süresinin dünya genelinde 73,2 yıl, erkekler için 70, 8 yıl ve kadınlar için 75,6 yıl olduğu belirlenmiştir (TÜİK, 2022). Türkiye'de de kadınların erkeklerden 5,5 yıl daha uzun yaşadığı görülmekle beraber, doğuşta beklenen yaşam süresi kadınlarda 81,1 iken erkeklerde 75,6'dır (TÜİK, 2023). Türkiye'de doğuşta beklenen yaşam süresinin dünya ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Ölüm riskinin azalmasıyla beraberinde yaşam süresinin uzunluğuna ve yaşın, yaş ortalamasının da yükselmesine yol açmıştır. Bu süreçte artan yaş ortalaması ve yaşam beklentisinin uzamasıyla nüfus yapısı içindeki yaşlı nüfusun payının artmasına neden olmaktadır.

Göç

Demografik dönüşümün önemli bir diğer konusu ise göçtür. Birçok ulusal hükümet, göç söz konusu olduğunda dikkatli davranmaya ve ev sahibi ülkeden farklı olan dil, din ve kültür nedeniyle uyum sağlama konusunda hem göçmenler hem de yerel halk adına endişelenebilmektedir (Hooyman ve Kiyak, 2018, s. 42). Göç pratikleri iç göç ve dış göç olarak kısaca iki farklı şekilde ifade edilebilir. Dünyanın bazı bölgelerinde uluslararası göç, nüfus değişiminin önemli bir parçasıdır. Türkiye hem göç alan hem de göç veren transit geçiş ülke konumunda olması, ülke nüfusunun yaş yapısının değişmesine de yol açmaktadır. 2020 yılı dünya çapında en fazla sayıda mülteci ve sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke (yaklaşık 4 milyon) Türkiye'dir. Mülteci ve sığınmacıya ev sahipliği yapan diğer ülkeler ise sırayla Ürdün (3 milyon), Filistin Devleti (2 milyon) ve Kolombiya (1,8 milyon) olarak sıralanmaktadır (UN, 2022, s. 20). Dolayısıyla göç pratikleri konusunda Türkiye'nin aktif bir ülke olduğu, transit ülke konumunda olduğu ve göç hareketlerindeki akışkanlığın önemli parametrelerinden olduğu görülmektedir. Göç ile gelen grupların Türkiye'nin transit ülke olmasından ziyade Türkiye'yi bir yerleşim ve yaşam alanı olarak da değerlendirdiği ve kalıcı olarak yerleştiği söylenebilir.

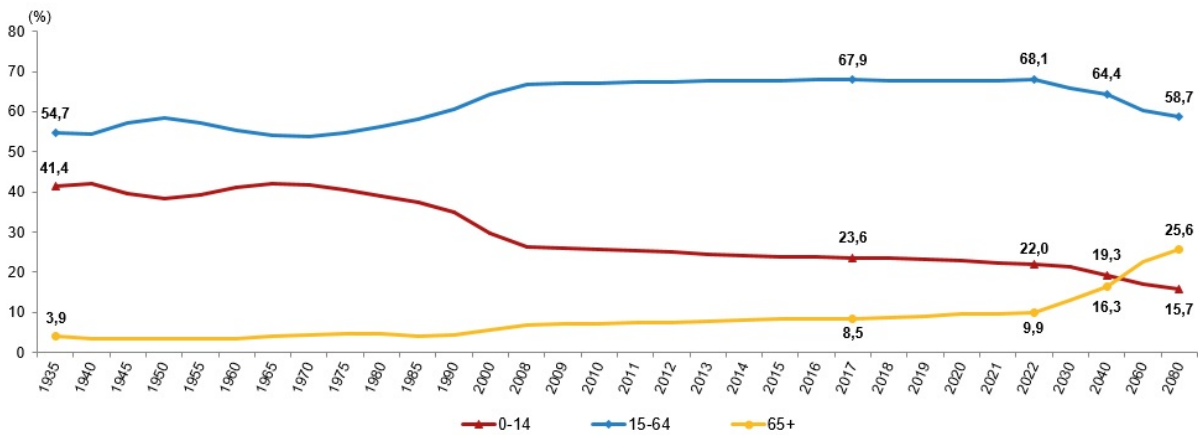

Şekil 3. Türkiye'ye Gelen ve Türkiye'den Giden Göçün En Fazla Olduğu İlk Beş Yaş Grubu, 2021 (TÜİK, 2023).

Göç katılan nüfus grupları, görece genç ve ortanca yaştan oluşan gruplar olduğu için Türkiye'nin yaş ortalamasını da etkilemektedir. Göç doğrultusunda göç edilen ve göç alan yerle ilgili olarak göçü yapan nüfus gruplarının yaşı önemlidir. Göç, göçmenlerin menşei oldukları toplumlarda yaşlanmayı artırma, göçleri alan toplumlarda ise yaşlanmayı azaltma durumunda olduğu bilinmektedir (An Aging World: 2020, 2020). Yukarıdaki şekilde, Türkiye'ye gelen nüfusun büyük çoğunluğu genç nüfustan oluştuğu, Türkiye'den giden göç grubunun da genç ve ortanca (medyan) yaş üzerinden olduğu görülmektedir. Ancak gelen göç grubunda yer alan grubun, giden göç grubuna görece daha küçük bir yaş grubunu da içerdiği anlaşılmaktadır. Bu durum Türkiye nüfusunun genç oranına bir yansıma da bulunmasına rağmen doğum oranındaki hızın azalması ve uzayan yaşam süresiyle yaşlı nüfusun payının giderek büyümesi, yaşlanmaya doğru giden bir sürecin göstergelerindedir. Dolayısıyla ortanca yaşın giderek yükseldiği bir nüfus yapısının olması beraberinde yaşlı grubun temsil ettiği, nüfus oranının da yüksek olacağına işaret etmektedir.

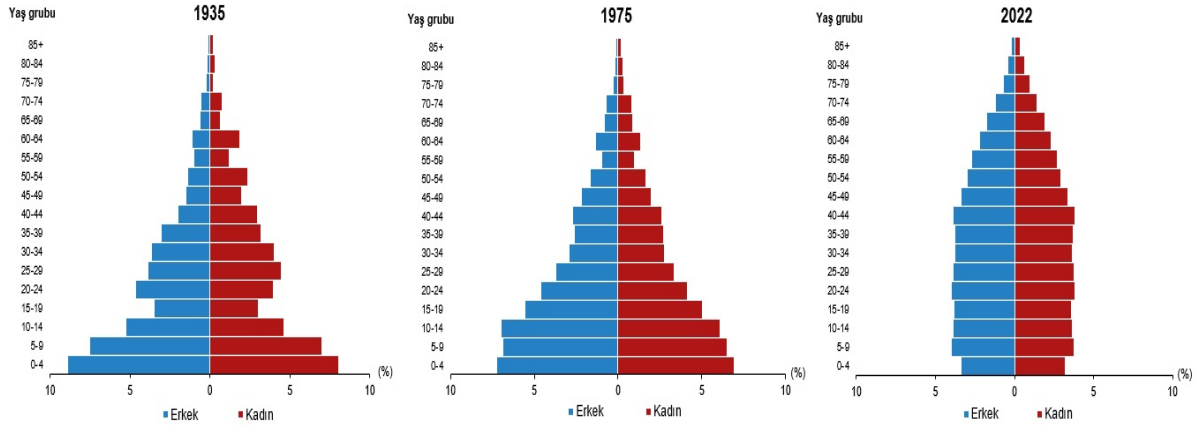
Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlılar

TÜİK'in de yaşlı nüfus olarak kabul ettiği 65 yaş ve üzeri nüfus, Türkiye nüfusunun 8.451.660'ını oluşturmaktadır. (TÜİK, 2023).

Şekil 4. Yaş Grubuna Göre Nüfus Oranı, 1935-2080 (TÜİK, 2023).

Yaş grubuna göre nüfus oranlarının yer aldığı yukarıdaki şekilde, Cumhuriyet'i izleyen yıllardan günümüze olan süreç değerlendirildiğinde aktif nüfusu kapsayan 15-64 yaş arası nüfusun 1935-1950 yıllar arasında artıp, 1950-1970 yıllar arasında azalan, 1970 yılından sonra ise tekrar artış eğilimine geçerek dalgalı bir yapı arz etmekteyken 2008-2022 arasında sabit olduğu ve 2022 yılından itibaren azaldığı görülmektedir. Diğer yandan 65 yaş ve üzeri kabul edilen yaşlı nüfusun ise 1935 yılında diğer yaş gruplarıyla değerlendirildiğinde en az nüfusa sahip grup olduğu görülürken günümüze doğru artan bir hıza sahip olduğu ve nüfus içindeki payının arttığı ve bu artışında devam edeceği anlaşılmaktadır.

Şekil 5. Nüfus Piramidi, 1935, 1975 ve 2022, İstatistiklerle Yaşlılar, 2022, (TÜİK, 2023)

Yukarıdaki şekil incelendiğinde, 1935 yılında tabana doğru yayılan bir görünüm olması nüfus yapısındaki doğum oranlarındaki yüksekliği yansıtmakta ve tepeye doğru küçülen şekil yapısı ise yaşla birlikte azalan bir nüfus yapısına sahip olduğunu ve yaşlıları oluşturan grubun az olduğunu göstermektedir. Doğumların yüksek, bebek ve çocuk nüfus grubunun yüksek olduğu ve diğer yıllarla karşılaştırıldığında görece düzensiz bir tabakalanma şeklinde bir yapı görülmektedir. 1975 yılındaki nüfus piramidi ise tabandan azalmaya başladığı doğum oranlarında artışın hızının bir miktar düştüğü, 2022 yılında ise tabanın oldukça dar ve tepeye doğru genişleyen bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. 2022 yılına ait nüfus piramidinde genç ve ortanca yaşın ortak bir büyüklüğe sahip olduğu ve yaşlı nüfusun payının artık gözle görülür olduğu ve geçmiş yıllara göre artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Özellikle Cumhuriyet ve onu izleyen yıllara dair yaş gruplarındaki değişimin geçmişten günümüze değiştiği ve yaşlı nüfusun payının artacağı açıkça anlaşılmaktadır Dolayısıyla doğum artış hızının azalması ve devamında nüfus içinde yaşlı nüfus grubunun çoğunluğu ve Türkiye'nin yaşlı ülke temsiline doğru ilerlediği öngörülebilir düzeydedir. Yönetim erkinin Türkiye'yi yaşlı bir ülke olarak adlandırılması ve buna yönelik bir bakış ve kavrayış geliştirmesi gerekmektedir.

Kalkınma Planlarında Yaşlı Temsilleri: 60 Yılda Ne Hedeflendi

Kalkınma Planları kısaca, ekonomik ve sosyal yaşamda keyfi ve dengeden uzak bir oluşuma karşı, insani koşullara sahip olabilmek için yaşam standartlarının eşit düzeyde ve herkes adına olması için yapılmış plan/programlardır. Nüfus içinde yapısı artan bir grup olan yaşlılık, daha görünür olmakla beraber birtakım ihtiyaçlara karşılık bulması sürecini ortaya çıkarmıştır. Bu başlık altında ise Kalkınma Planlarında yaş ve yaşlı kelimelerinden hareketle yaşlılık ile ilgili hangi planlamalara yer verildiği gösterilecektir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967 yıllarını kapsamaktayken, son kalkınma planı ise On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023 olmak üzere 60 yıllık süreçte 11 kalkınma planı hazırlanmıştır. Bu kalkınma planlarında yer alan yaşlılık ile ilgili vurgulamalara bakılarak günümüze doğru konuyla ilgili sürecin yorumlanması ve tartışılması amaçlanmaktadır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1963-1967), nüfusun artış hızının yüksek olduğu, doğum oranlarının yüksek, ölüm oranlarındaki azalmanın da yüksek olduğu ve bunun yanında yaşlı ölüm oranlarında bir azalma söz konusu olduğu belirtilmiştir. Bu dönem için demografik dönüşüm aşamalarından ikinci aşamanın yaşandığı söylenebilir. Diğer yandan yaşlı nüfus oranının çok az oranlarda bir değişim göstereceği varsayımı bulunmakta ve yaşlı bakımı konusunun ele alınması yer almaktadır (DPT, 1962).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), toplumdaki dezavantajlı gruplardan biri olarak yaşlıların karşılaştıkları sosyal güçlüklerle mücadele edebilmesi ve refah seviyelerinin artırılabilmesi amacıyla sosyal yardım ve bakım gibi konular öne çıkmıştır. Bakım ile ilgili konularda belediyeler ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının görev alanına girdiği belirtilmiştir (DPT, 1971).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1973-1977), tarım sektöründe çalışanlar içinde 65 yaş ve yukarısını oluşturan grubun önemli bir yere sahip olduğu belirtilmiştir. Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu kapsamında, sigortalılara yaşlılık ve ölüm sigortası sağlanacağına yer verilmiştir. 1970 yılında Sosyal Sigorta harcamalarında yaşlılık ve ölüm sigortasının toplam harcamalar içindeki payında sürekli bir artış olduğu ve yaşlılar için 11 ilde yaşlı bakım yurtlarının bulunduğu belirtilmiştir (DPT, 1972).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), sosyal sigorta ve sosyal hizmet programlarından yararlanarak yaşlılık aylığı alanların, toplumsal sigorta programlarına göre sınırlı olduğu belirtilmiş ve kamusal düzeydeki fonların yetersizliği ifade edilmiştir. Türkiye'de yaşlı bakım konusundaki çalışmalar, bu uygulamayı veren kurumların yetersizliği nedeniyle etkinliği beklenenin altında kalmıştır. Üçüncü Plan döneminde 65 yaşını doldurmuş yaşlılara maaş bağlanmasını öngören yasa 1977 yılında yürürlüğe girmesine rağmen uygulamaya geçilmesi sırasında bazı problemler yaşandığı belirtilmiştir. Modernleşme ile dönüşen ve teknolojik değişimlerin yaşandığı toplumsal hayata uyum sağlayabilmek ve buradan oluşabilecek sorunların giderilmesine yardımcı olmak üzere yardıma ihtiyacı olanlara -yaşlılara- yönelik bir toplumsal hizmet örgütlenmesi yapılması planlanmıştır (DPT, 1978).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, bu planda yaşlı nüfusun payında önemli bir değişikliğin olmayacağı tekrar edilmiş ve Türkiye'nin diğer devletlerden daha uzun süreli yaşlı aylığı alma süresi olduğu, Türkiye'nin erken emeklilik ve emeklilik anında emekli aylığı almasının gelecekte bir finansman sorununu getireceği belirtilmiştir. Sosyal hizmet programlarının ihtiyaçlara yönelik düzenlenmesi ve yaygınlaştırılması, huzurevlerinin hem sayıca hem de nitelik olarak geliştirilmesi ve yaşlılara öncelik tanınması planlanmıştır (DPT, 1984).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994, üçüncü yaş turizmine yönelik teşvik politikaları, yaşlılara yönelik tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirilmesi, boş zaman değerlendirilmesinde kullanılacak alan ve tesisler yaşlılar için devamlılığı olacak şekilde geliştirilmesi, yaşlılarla ilgili düzenlemeler yapılarak hizmetlerde öncelik tanınması, ödenen aylıklarda düzenlemeler yapılması, spor ve müzik faaliyetlerine aktif katılım sağlanması gibi hedefler belirlenmiştir (DPT, 1989).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996- 2000, bir önceki kalkınma planında olduğu gibi boş zaman değerlendirilmesi için kullanılacak alan ve tesisler yaşlıların kullanabileceği şekilde geliştirilmesi, yaşlı nüfusun payının arttığı, yaşlı bireylerin bakımı konusunun aileye bırakılması ve bu konuda ailenin eğitilmesi ve aynı zamanda da desteklenmesine yönelik kararlar alınması önerilmiştir. Yaşlı sağlığına yönelik programların geliştirilmesi, sosyal güvenlik kapsamında hem özel hem de devlet kurumlarının geliştirilmesi ve teşvik edilmesi ve emeklilik yaşının yükseltilmesine yönelik planlamaların yapıldığı görülmektedir (DPT, 1995).

Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, yaşlıların yaşamsal faaliyetlerini yardım duymadan sürdürülmesi ve topluma katkılarının devamlılığının sağlanması öngörülmüştür. 65 ve yukarı yaş gruplarının payının artacağı, yaşlı sağlığına yönelik çalışmalar, yaşlıların bakımı konusunda ailenin eğitilerek desteklenmesi, aile ve ilgili kurumların beraber hareket edebilmesinin sağlanması, serbest zamanın etkili yaşanması, sosyal yardım ve bununla ilgili düzenlemelerin yapılması, yaşlı danışma merkezlerinin açılması gibi öneriler yer almaktadır (DPT, 2001).

Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, yaşlı nüfusun payının arttığı ve Türkiye'deki demografik yapının, doğurganlık düzeyi ve yaş yapısındaki gelişmelerle beraber gelişmiş ülkelerin yapısına benzemeye başladığı belirtilmiştir. Yaşlılara yönelik yoksulluk riskiyle karşılaşan dezavantajlı gruplara yönelik eğitim, kültür ve sağlık hizmetlerinin yaşam kalitesinin artıracağı, yaşlılara yönelik evde bakım hizmetinin destekleneceği, kurumsal bakım olanaklarının da sayı ve kalitesinin artırılacağına yönelik öneriler yapılmıştır (DPT, 2006).

Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, bu dönemde aynı zamanda ülke genelinde de nüfus politikası değişikliği yapılmış ve antinatalist politikalar terk edilerek II. pronatalist dönem başlamıştır. Yaşlı nüfusun payının toplam nüfus içinde artmasıyla birlikte üretim düşüşü, vergi gelirlerinin azalışı, sağlık harcamalarının arttığı gibi sorunların yaşanacağı ve kamunun sosyal hizmet sunma anlayışı üzerindeki baskıyı artıracağı ifade edilmiştir. Yaşlıların ekonomik ve sosyal hayatta görünürlüğünün artmasına yönelik adımların atıldığı ve geri kalmış bölgelerde sosyal içermenin artırılmasına yönelik sosyal kalkınma programlarının uygulandığı belirtilmiştir. Bu kalkınma planında yaşlıların kendi çevrelerinde yaşamasına yönelik hizmet ve bakımların artırılacağına yer verilmiştir. Yaşlıların aktif bir hayat yaşamasının önemine yer verilmiş, mekânsal planlama ve kentsel tasarım uygulamalarının hayata geçirilmesi, yaşlıların ihtiyaçlarına yönelik konut ve çevrelerinin tasarlanmasının, yaşanabilir mekanlar ve sürdürülebilir çevrenin bir ihtiyaç olduğu ve kırsalda yaşayanlar için yerel düzeyde uygulamaların yapılacağı yenilikçi modellerin geliştirilmesi planlanmıştır. Yaşlı nüfusun payının yükselmesinin riski olduğu ve yaşlanan nüfusa yönelik politika geliştirilmesi belirtilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013).

On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023, yaşlanma eğiliminin devam ettiği, yaşlı nüfusun artmasıyla bakım hizmetlerinin geliştirilmesi, yaşam boyu eğitimle beraber yaşlıların değişime uyum sağlaması, nüfusun yaşlanması sağlık hizmetlerine olan ihtiyacın artmasını ve finansal olarak sağlık yatırımlarının artışını da getirmekle beraber sağlık turizmi pazarındaki potansiyelin öne çıkarılması, sağlık ve sosyal güvenlik alanında yapısal tedbirlerin alınması üzerinde durulmuştur. Yaşlıların aktif yaşlanması adına sosyal çevre ile etkileşimini amaçlayan bakım modelleri geliştirilmiş, yaşlıların kendi tercihleriyle bağımsız, aktif ve sağlıklı yaşam sürdürdükleri, toplumla bütün olan bir hayatın içinde ve yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik hedefler planlanmıştır. Evde sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, kırsaldaki yaşlıların sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması, medikal turizmin yaşlı ve rehabilitasyon turizmiyle olan entegrasyonu sağlanması, yaşlıların karşılaşabileceği düşme ve kazaların asgari düzeye indirilmesi için konut içi ve çevreye yönelik düzenleme yapılması, yalnız hissetmedikleri bir ortam oluşturulması, nesiller arası kültür paylaşımı ve dayanışmanın artırılması amacıyla yaşlıların aile içinde bakımının desteklenmesi, köylerde yoksullukla mücadeleyle yönelik yaşlıların yaşadığı hanelere öncelik tanınmasına yönelik görüşler yer almıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

Türkiye'de Yaşlılığın Mevcut Durumu ve Sorunlar Üzerine

Cumhuriyetten günümüze Türkiye'de nüfusun yapısındaki değişikliklerin ve yaşlı nüfusun payının artmasının nedenlerini anlayabilmek için öncelikle bu durumu oluşturan demografik özellikler üzerinde durulmuştur. Bu süreçte yaşlı nüfusun özellikle toplumsal yapıda görünürlüğünün de artmasıyla birlikte, toplumsal olarak nasıl bir karşılık bulduğu ve toplumdaki yerinin de aktif olarak öne çıktığı düşünülmektedir. Örneğin, toplumsal ve

kültürel olarak yaşlılara yönelik tutum değerlendirildiğinde Batı kültürünün aksine, Doğu toplumlarının daha olumlu bir bakış açısı benimsediği gibi bir algı bulunmakta ve yaşlılık farklı kültürel bağlamlarda yaşlılığa yönelik tutum ve yaklaşımı değiştirmektedir. Örneğin, Amerika ve Kore'nin yaşlılığa yönelik tutumlarının karşılaştırıldığı bir çalışmada yaşlılığa bakış açısının farklı kültürler açısından farklı olabileceğini gösteren örneklerden biridir (Yun ve Lachman, 2006). Doğu toplumlarının kökeni düşünüldüğünde geleneksel toplum modeline dayanması ve ailenin yapısal olarak belirleyici olması, kuşakların birbirleriyle ilişkisi bu konuda belirleyici olabilmektedir. Doğu toplumlarının yaşlanma ve yaşlılığa karşı olumlu bir tutuma sahip olması her ne kadar Batı toplumlarına görece iyi olsa da bu genel geçer bir kabul gördüğü gerçeğini yansıtmamalıdır.

Küresel düzeyde gerçekleşen bir olgu olmasına rağmen demografik dönüşümü bir sorun olarak tanımlayıp, sosyal ve ekonomik politika gündemi oluşturan yaklaşımlar, hükümetlere yerel seviyede nasıl önlemler alacaklarını, emeklilik yaşını yükseltmelerini, sağlık hizmetleri ve uygulamalarda kısıtlama yapmalarını önermektedir (Arun, 2015, s. 126). Gelişmiş ülkelere bakıldığında toplumun hem ekonomik hem de sosyal bakımdan bir refah seviyesi olduğu ve toplumun yaşlanmasının bu duruma uygun bir şekilde olduğu, dolayısıyla da yaşlı nüfusa yönelik yapılandırılma ve ihtiyaçların karşılanmasına hazırlıklı oldukları görülmektedir. Ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise henüz belirli bir refah seviyesine ulaşmadan nüfusun yaşlanması durumu ile karşılaşılması, sosyal politika ve sistemler gibi yapılandırılmaların hazırlıklı olmadığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Dünyadaki beklentilere paralel olarak 21. yüzyılın Türkiye'de de yaşlı yüzyılı olacağı anlaşılmaktadır. Farklılaşan yaş yapısıyla birlikte özellikle 21. yüzyılın ikinci yarısında yaşlı nüfusun sosyal, demografik ve ekonomik açıdan Türkiye içinde önem kazanması beklenmektedir (DPT, 2007, s. 6-7). Bu bağlamda asıl sorun yaşlıların karşılaştıkları ve dezavantajlı oldukları durumlardan kaynaklanan sorunlardır. Diğer bir deyişle yaşlanma, bütünüyle yaşlıların farklı kesimsellikleri içerdiği toplumsal bağlamdaki bir olgudur. Cinsiyet, medeni durum, göç, eğitim durumu, sağlık, din, etnik köken gibi dezavantajlı özelliklerin getirdiği eşitsizlikler yaşlılar ve yaşlanan nüfus için toplumsal bir sorundur (Arun, 2013, s. 320). Ayrıca yaşlıların karşılaştığı diğer sorunlar ise yoksulluk ve gelir düşüklüğü, sosyal güvenceden yoksun olma, aile ve sosyal ilişkilerde yaşanan gerginlikler, ihmal ve istismar, yalnızlık ve güven sorunu gibi örnekler gösterilebilir (Baran, Günay, Bereketli ve Işık, 2020, s. 73). Yaşlıların bir problem olarak görülmesi yerine yaşlıların farklı değişkenler sebebiyle karşılaştığı ve yaşamak zorunda kaldığı problemlere yönelik düzenleme ve çalışmaların sorunun kökenine yönelik çözüm temelli olması, yaşlıların yaşam seyrinin rahat geçmesini sağlayacağı düşünülmektedir.

Diğer yandan yaşlılara yönelik yapılan hizmetlere kısaca bakıldığında 1930 yılında çıkarılan bir yasa ile ilk defa bir kamu kuruluşuna, belediyelere bakıma muhtaç kişilerin korunması adı altında yaşlı evleri yapmak ve yönetmeye yönelik kuruluşlar hizmet vermeye başlamıştır. 1963 yılında her türlü sosyal yardım ve güvenlik hizmetlerini sağlamak amacıyla Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1982 Anayasa'sında ise Sosyal Hizmetler alanına giren gruplar açık bir şekilde belirlenmiş ve devlet ve halkın gönüllü katılımıyla bir bütünlük sağlanması belirtilmiştir (DPT, 2007, s. 17-18). Kalkınma Planlarında ise yaşlılara yönelik yapılması hedeflenen hizmetler değerlendirildiğinde sağlık alanındaki yapılandırmaların öne çıktığı görülmektedir. Özellikle aile ve devlet iş birliğinin yürütülmesinin planlandığı ve yaşlıların görece ailenin sorumluluğuna bırakılmaya çalışılan bir izlenim görülmektedir. Aile ya da akrabaların yüklendiği bakım işini yürütenlerin kim olduğuna bakıldığında ise hemen her yerde yalnızca kadınlar olduğu ve bakım için nakdi yardım yapıldığı bilinmektedir. Bu yardım olumlu bir destek olmakla beraber kalıcı bir çözüm olmamakla beraber farklı sorunlara da neden olmaktadır. Örneğin, bakım yardımı alan kadınların istihdam edilmiş gibi gösterilmekte ve bu durum kadın işgücündeki istihdam oranını hatalı bir şekilde yükseltmek demektir. Paralel şekilde, bakım hizmetlerinin kadınlar tarafından yürütülmesini pekiştirirken kamusal alana çıkma durumuna ters düşen bir anlayıştır (Özbay, 2014, s. 87). Ancak sosyal destekler kısa vadeli rahatlamalar sağlayacak çalışmalar olarak ortaya çıkmaktadır ve uzun vadede bir getirisi yoktur. Kısa vadeli çözümler toplumun belirli bir kesimini belirli

bir süre için güçlendirme üzerinedir (Arun, 2014, s. 9). Bu bağlamda planlanan desteklerin aslında yaşlıların karşılaşacağı sorunları bir süreliğine çözüme kavuştururken diğer yandan bu sorunların devamlılığına neden olan bir sürece de yol açacağı anlaşılmaktadır. Sorunların kökenine ve ortadan kaldırılmasına yönelik olması gerekirken ertelenen ve yinelenen bir oluşumu da beraberinde getirdiği söylenebilir. Buna karşılık yaşlılara yönelik yapılan eleştiriler noktasında bir diğer konu sağlık hizmetleri sistemidir. Demografik geçiş sürecindeki bir ülke olan Türkiye, özellikle cinsiyet, medeni durum ve eğitim eşitsizliklerinin yaşla birlikte artması ve buna bağlı olarak sosyal ve sağlık hizmetleri riskleri ve ihtiyaçları açısından dezavantajlarla ilişkili olduğunu göstermiştir (Arun ve Holdsworth, 2020). Bu bağlamda sosyal devlet anlayışıyla birlikte hareket edilmesi önemli bir gerekliliktir.

Sağlıksız yaşlanma sonuçlarına yol açabilecek bir yaşam tarzının seçilmesinde özellikle bireysel failliğin vurgulanması ve bu noktada yoksulluk, eşitsizlik, hizmetlere erişim, ulaşım ve alt yapı yetersizliği gibi ana etmenleri dışarıda bırakarak, sağlıksız olma ve sağlıksız yaşam koşullarına sahip olma konusundaki tüm sorumluluğu bireye, yaşlıya yüklemesidir. Bunlara ek olarak yaşlıların ve sağlıksız yaşlıların, toplumda vergi mükellefleri ve hükümetler üzerinde özellikle sağlık sistemlerinde bir yük olarak görülmektedir (Rožanova, 2006, s. 127).

Ancak yaşlı nüfus içinde değerlendirildiğinde küresel düzeyde kadınların ortalama yaşam süresi erkeklerin yaşam süresinden daha uzundur. 2021 yılında kadınlar için doğumda beklenen yaşam süresi erkeklerden fazla olduğu, kadınların 73,8 iken erkeklerin 68,4'tür (UN, 2022, s. 18). Türkiye'de 2022 yılı itibariyle ortanca yaş erkeklerde 32,8 iken kadınlarda 34,2 olarak belirlenmiştir. Nüfus projeksiyonları göre ortanca yaşın 2030 yılında 35,6, 2040 yılında 38,5, 2060 yılında 42,3 ve 2080 yılında 45,0 olması öngörülmektedir (TÜİK, 2023). Erkeklerin yüksek ölüm oranına sahip olmasının nedenlerinden biri olarak genetik farklılıklar gösterilmiştir (Austad, 2006). Diğer yandan da Türkiye'de kadınların daha çok hasta olduğu erkeklerinse daha erken hayatını kaybettiği söylenebilir (Arun, 2015, s. 129). Bu konuyu yaşlılığın kadınsallaşması ve yaşlılığın kadınlaşması olarak tanımlayan ifadeler görülmüştür (Artan ve Irmak, 2018 ve Baran, 2020). Kadınların erkeklerden daha uzun yaşamasına bağlı olarak yaşlılığın kadınsallaşması olgusu biyolojik açıdan bir avantaj olarak görülse de bu durum, toplumsal açıdan yaşlılığın özellikle kadınların problemi haline geldiğini ortaya koymaktadır (Artan ve Irmak, 2018).

65 yaş ve üzeri yaş grubunun yoksulluk ve sosyal dışlanma oranı %20,5 olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2023). Türkiye'de yapılmış bir çalışmanın sonuçlarına göre de yaşlı dulların ve özellikle yaşlı dul kadınların en yoksul kesimi oluşturduğu belirtilmiştir (Arun ve Arun, 2011). Yine bu konuyla ilgili olarak, Türkiye'de yalnız yaşayan ileri yaştaki yaşlı kadınların yoksul ve gelir açısından dezavantajlı konumda olduğu belirtilmiştir (Baran, 2020). Tüm yaş kategorilerinde eklenerek şekillenen bir yaşam seyrinin toplamında bu özellikler yaşlı kadın gruplarında zirve yaparken bu durumun yaşlı kadın problemi olarak nitelendirilmesi gerçekçi görünmemektedir.

Yaşlanma olgusuyla ilgili olan öne çıkan konulardan birisi de yaşlılık ve dijitalleşmedir. Yaşlı bireylerin teknoloji ve dijitalleşme sürecine bakıldığında problem yaşlıların bu teknolojiyi kullanmaya istekli olmamaları değil, aksine yoksulluk gibi dezavantajlar olduğu anlaşılmaktadır (Baran, 2017, s. 79). Teknolojik cihaz kullanımını konusunda bilgi sahibi olamamaları ve bu durumun yaşlının aile hayatını olumsuz bir şekilde etkilediği ortaya konmuştur (Arıcı ve Bayram, 2021).

Yaşlılıkla ilgili bir diğer öne çıkan konu ise tek başına yaşayan yaşlı sayısı azımsanmayacak bir çoğunluğu temsil etmektedir. Kırdan kente göç ve beraberinde geleneksel aile yapısının çekirdek aileye dönüşümü, birlikte yaşayan birkaç haneli yapının küçülmesi, eş kaybı gibi nedenler yaşlıların tek başına yaşamasında etkili olmaktadır. Türkiye'de iki milyona yakın yaşlı tek başına yaşamaktadır. Diğer yandan çevrenin yaşlının

yaşamıyla uyumlu hale getirilmesi ve mekan tasarımının kalkınma planlarında yer almasına rağmen, temel düzeyde asansörlü olmayan haneler %60,1'ini oluşturmaktadır. Yaşlı nüfusta eğitim düzeyinin arttığı belirlense de yaşlı nüfusun %14,4'lük bir kısmı okuma yazma bilmemekte ve ayrıca tüm eğitim düzeylerinde yaşlı erkek nüfusu, yaşlı kadın nüfusundan daha fazladır. Bir diğer önemli nokta ise yaşlı kadın nüfusunun yaşlı erkek nüfusundan fazla olmasıdır. Yine cinsiyete göre değerlendirildiğinde yaşlı kadın yoksulluğu oranı %12,6 iken yaşlı erkeğin yoksulluk oranı %9,9 olarak belirlenmiştir. Yoksulluğun geçici bir çözümü olarak tercih edilen bir iş alanı olarak tarımın görüldüğü anlaşılmaktadır, yaşlı nüfusun %64,3'ü gibi büyük bir grubun tarım sektöründe çalıştığı belirlenmiştir. Yerinde yaşlanma konusu kalkınma planlarında da yer almakta ve bu konuda yaşlıların yaşadığı çevrede yaşlanması için sağlık ve bakım hizmetlerinin geliştirilmesi planlanmaktaydı. Yaşlıların da bu konuda yerinde yaşlanmayı tercih ettikleri ve %31,6'sının evde bakım hizmeti alarak yaşamak istediği anlaşılmaktadır (TÜİK, 2023). Pandemi dönemleri ve hastalıkların yaşandığı dönemlerde, özellikle tek başına yaşayan yaşlılarda yalnızlık duygusunun yarattığı bazı değişimler görülebilmektedir. Örneğin COVID-19 hastalığı olan yaşlılar hastalığın getireceği ciddi sonuçlardan korkabilir ve bu durum yeni ya da artan kaygı ya da depresyona yol açabilir (Yang and Gu, 2020, s. 2). Özellikle Türkiye'de tek başına yaşayan yaşlılar göz önüne alındığında, olası salgın durumlarında tek başına yaşayan yaşlılar için süreç zor olabilmektedir. Ayrıca tek başına yaşayan yaşlıların sadece sağlık ve hastalık dönemlerinde değil, gündelik yaşam pratiklerinde de sorunlarla karşılaşabileceği unutulmamalıdır. Örneğin, Türkiye'de 2022 yılında il ve ilçede yaşayan nüfus oranı %93,4 iken kırsalda yaşayan nüfus oranı %6,6'e düşmüştür (TÜİK, 2023). Yaşlılık olgusu kırsal ve kentsel alanlarda farklılaşabileceği gibi bu alanların sağladığı sosyal çevre, ekonomik koşullar, hizmet ve ihtiyaçlara ulaşım gibi olanakların varlığı ya da yokluğu yaşam şartlarını ve seyrini şekillendirmektedir (Buffel vd., 2012, s. 605). Yaşlılığın yaşandığı yerin kır ya da kent olması yaşlının hayatına yönelik belirli fikirler de vermektedir. Bu birçok açıdan tartışılabilir gibi ulaşım koşullarından yaşam standartlarına, sağlık hizmetlerinden sosyal ve kültürel çevreye, yaşam biçimine, ekonomik durumuna, çevrenin sahip olduğu mekan tasarımına dair birçok konuda farklılık göstermekte ve yaşlının yaşam seyrinde etkili olmaktadır.

Son olarak gelişen ve çeşitlenen medya temsillerinin de yaşlılara yönelik ayrımcılığın (ageism) görünür olmasında yardımcı olduğu söylenebilir. Örneğin Türkiye'de yaşlılara ilişkin temsillerin incelendiği bir çalışmaya göre 1930 yılından itibaren yaşlılık temsillerinin olumludan olumsuz doğru bir profil çizdiği belirlenmiştir (Apak ve Aka, 2020, s. 24). Covid-19 sürecinde yaşlılara yönelik yasaklara ilişki oluşturulan söylemin incelendiği bir diğer çalışma da yaşlı, talepkâr olmayan, edilgen ve himayeye muhtaç bireyler olarak kalıplaştırıldığı belirlenmiştir (Yaylagül ve Bulut). Televizyon dizilerinde yaşlılığın nasıl temsil edildiği ile ilgili bir başka çalışma da bunu destekler niteliktedir. Bu çalışmada yaşlanma ile eşleştirilen kategorilere bakıldığında hastalık ve engellilik, depresyon, yalnızlık ve huysuzluk kategorileri ön plana çıkmaktadır (Kılınc ve Uztuğ, 2016, s. 501). Bu bağlamda televizyon gibi kitlesel bir medya organında yaşlılığın nasıl bir yansıma bulduğu ve bu yansımayı nasıl bir dolaşıma koyduğu toplumsal algılama ve yorumlama noktasında göz ardı edilmemelidir. Son olarak literatüre bakıldığında yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili, toplumsal cinsiyet, yaşlı erkeklik, kırsal yaşlanma, göç ve yaşlılık, yaşlılara yönelik mekan dostu uygulamalar, insan hakları kapsamında yaşlanma konularının görece az çalışıldığı gözlemlenmiştir.

Sonuç

Yaşlanma olgusu Türkiye'yi de yakından etkileyen bir olgudur. Cumhuriyet'in ilk 100 yılında yaşlanmanın olgusal bir gerçeklik olarak nerede ve nasıl konumlandığı gösterilmeye çalışılmıştır. Bu olguya neden olan doğum, ölüm ve göç hareketleri gibi demografik özellikler yaşlanmanın nasıl gerçekleştiğini, özellikle Cumhuriyet döneminden itibaren 100. yıla kadar olan nüfus verileriyle birlikte gösterilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyetin ilk yılları ve izleyen süreçlerde genç nüfusa, gençliğe yapılan vurgu, 100. yılı ile yaşlılık ve

yaşlanmanın da konuşulduğu yapısal değişikliklere ihtiyaç duyan planlamalara bırakmaktadır. Öncelikle yaşlı nüfusun hangi problemlerle karşılaştığının saptanması, yaşlıların bireysel ve sosyal olarak kurduğu etkileşimler temelinde, çevre, sağlık, yaşam kalitesi, tek başlılık, toplumsal cinsiyet, ayrımcılık gibi konuların ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Geçici ve ertelenebilir çözümler yerine sürdürülebilir yaşlanma politikaları gerekmektedir. Türkiye'nin yaşlanması ve nüfus projeksiyonlarından da anlaşılacağı üzere yaşlanmanın devam edeceği öngörülmektedir. Bu kapsamda nüfusun yaşlanmasına ve yaşlılara yönelik çözümlerin üretilmesinde hizmet temelli hizmet politikaların ve hak temelli uygulamaların yapılması büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- An Aging World: 2020. (2020). *Demographic Trends of Global Aging*. <https://mtgis-portal.geo.census.gov/arcgis/apps/MapSeries/index.html?appid=3d832796999042daae7982ff36835e2e>.
- Apak, E. ve Aka, V. (2020). Medyada yaşlı temsillerinin 87 yıllık dönüşümü: Cumhuriyet Gazetesi örneği 1930-2017. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*, 13(1), 19-26. doi: 10.46414/yasad.644320
- Arıcı, A. ve Bayram, M. N. (2021). Yaşlılıkta dijital çağı yakalamak. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 21(2), 367-390. doi: 10.54961/uobild.1038116
- Artan, T. ve Irmak, H. S. (2018). Feminist gerontoloji bağlamında yaşlılığın kadınsallaşması. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 5(2), 236-243. Doi: <https://doi.org/10.17681/hsp.370597>
- Arun, Ö. (2013). Ageing in Turkey: The Peter Pan Syndrome? J. Troisi and H. J. Kondratowitz (Ed.). *Ageing in the Mediterranean* içinde (297- 324). Bristol: Policy Press.
- Arun, Ö. (2014). 'Que Vadis' Türkiye? 2050'ye Doğru Yaşlanan Türkiye'yi bekleyen riskler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 1-12. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61812/924668>
- Arun, Ö. (2015). Eşitsizliklerin kavşağında: Çağdaş Türkiye'de yaşlılık ve sağlık. Alptekin, D. (Ed.). *Hasta Toplum Cinsiyetçilik, Tubbileştirme ve Tüketime Dair Sağlık Çözümlemeleri* içinde (s. 125-144). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Arun, Ö. ve Arun, B. K. (2011). Türkiye'de yaşlı kadının en büyük sorunu: Dulluk. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(4), 1515-1527. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/223368>
- Arun, Ö. ve Holdsworth, J. K. (2020). Integrated Social and Health Care Services Among Societies in Transition: Insight from Turkey. *Journal of Aging Studies*, 53, 1-7. Erişim Adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0890406520300207>
- Austad, S. T. (2006). Why Women Live Longer Than Men: Sex Differences in Longevity. *Gender Medicine*, 3(2), 79-92. Doi: 10.1016/S1550-8579(06)80198-1

- Baran, A. G. (2017). Yaşlanma ve modern toplum: Küreselleşme, kentleşme ve dijital yaşam. Akçakaya, İ. B. ve Özmete, E. (Ed.). *Türkiye Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma Zirvesi 2017* içinde (s. 69- 81). Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Baran, A.G. (2020). Türkiye’de yaşlanmanın kadınlaşması ve yaşanan dezavantajlar. Arık, F. ve Taş, L. (Ed.). *Dezavantajlılar ve Dezavantajlılık Sosyolojisi* içinde (s. 51-83). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Baran, A. G., Günay, B., Bereketli, B. ve Işık, I. (2020). *Sosyal Sermaye, Güven ve Yalnızlık Açısından Yaşlıların Yaşam Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*, 13(2), 72-89. doi: 10.46414/yasad.775885
- Buffel, T., Phillipson, C. ve Scharf, T. (2012). *Ageing in Urban Environments: Developing ‘Age-Friendly’ Cities. Critical Social Policy*, 32(4), 597-617. Doi: 10.1177/0261018311430457
- Çuhadar, S. G. ve Lordoğlu, K. (2016). *Demografik Dönüşüm Sürecinde Türkiye’de Yaşlanma ve Sorunlar. İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54, 63-80. Erişim adresi: <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/204553/>
- Doğan, Ö. S. (2018). Türkiye’de 2040 ve 2060 Nüfus Projeksiyonlarına Göre Demografik Fırsatlar. *TİDSAD*, 5(18), 26-42. doi: 10.16989/TİDSAD.1578
- Doğan, Ö. S. ve Bostan, H. (2019). Türkiye’nin Demografik Dönüşümü ve Nüfus Projeksiyonlarına Göre Fırsatlar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 41(24), 61-90. <https://doi.org/10.17295/ataunidcd.535018>
- DPT. (1962). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1971). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1972). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1978). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1984). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2000). *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2007). *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.

- Hooyman, N. R. ve Kiyak, H. A. (2018). *Social Gerontology: A Multidisciplinary Perspective* (10. bs). USA: Pearson.
- Kılınç, Ö. ve Uztuğ, F. (2016). Televizyon Dizilerinde Yaşlılığın Temsili. *Sosyoloji Dergisi*, 36(2), 477-506. doi: 10.16917/iusosyoloji.284522
- Özbay, F. (2014). Akrabalık ve komşuluk ilişkileri. Turğut, M. ve Feyzioğlu, S. (Ed.). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler* içinde (s. 56- 87). İstanbul: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Rozanova, J. (2006). Newspaper Portrayals of Health and Illness among Canadian Seniors: Who Ages Healthily and at What Cost?. *International Journal of Ageing and Later Life*, 1(2), 111-139. Erişim adresi: <https://ijal.se/article/download/1115/466>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2018). <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kentsel---kirsal-nufus-orani-i-85670>. Erişim Tarihi: 19.09.2023.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- TÜİK. (2022). *Nüfus ve Konut Sayımı, 2021*. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 45866. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Population-and-Housing-Census-2021-45866>.
- TÜİK. (2022). *Dünya Nüfus Günü, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 45552. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2022-45552>.
- TÜİK. (2022). *Yaş Grubuna Göre Nüfus*. Erişim Adresi: <https://nip.tuik.gov.tr/?value=YasGrubunaGoreNufus>.
- TÜİK. (2023). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 49685. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685>
- TÜİK. (2023). *Hayat Tabloları, 2018-2020*. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 37226. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tablolari-2018-2020-37226>.
- TÜİK. (2023). *Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 49679. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-ve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2022-49679>.
- TÜİK. (2023). *Uluslararası Göç İstatistikleri, 2021*. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 45814. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2021-45814>.
- TÜİK. (2023). *Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 49746. Erişim Adresi: data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Poverty-and-Living-Conditions-Statistics-2022-49746.

- TÜİK. (2023). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 49667. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2022-49667>.
- UN. (2022). *World Population Prospects 2022*. s. 3.
- WHO (World Health Organization). (1984). *The Uses of Epidemiology in the Study of the Elderly: Report of a Who Scientific Group on the Epidemiology of Aging*. Geneva. Erişim adresi: <https://www.who.int/>
- Yaylagül, N. K. ve Bulut, S. (2023). Neoliberalizm, Pandemi ve Yaş Ayrımcılığı: Medya Söylemi. *Toplum ve Hekim*, 38(4), 284-294. Erişim adresi: <https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=4c98e499-7433-48c9-900b-29dfb1d5b64d%40redis>
- Yun, R. J. ve Lachman, M. E. (2006). Perceptions of Aging in Two Cultures: Korean and American Views on Old Age. *J Cross Cult Gerontol*, 21(1-2), 55-70. doi: 10.1007/s10823-006-9018-y
- Yang, F. And Gu, D. (2020). Loneliness. D. Gu and M. E. Dupre (Ed.), *Encyclopedia of Gerontology and Population Aging*. New York: Springer.

Extended Abstract

Purpose

The global aging process, which affects the world together with the changing age structure of the population, is also affecting Turkey soon. This change is clearly seen with demographic characteristics such as birth rates, death rates and migration movements, and when the age groups in the society are examined, it is understood that the share of the elderly population has increased. In this study, the process of aging in Turkey in the 100th anniversary of the Republic is discussed through population data and studies in the literature, and how the society transforms into an aging society, how this transformation begins to transform various social institutions and structures. and social gerontological studies.

Design and Methodology

When we look at the method of this study, literature review has been done and studies that are thought to be relevant to the subject have been reached and analysis has been made on the data of TUIK. This study is designed to show a background of the aging phenomenon based on the changes in the population structure of Turkey, birth rates, death rates and migration practices in the centennial of the Republic. Although the emphasis on the young population and youth in the first years of the Republic and the following years continued, it was seen that it was a new phenomenon that was added to it. This phenomenon is the phenomenon of aging. As a developing country, Turkey's population is aging and it is thought that Turkey will begin to be shown among the older countries. However, it is a study on what is done for the elderly despite aging, what service policies are applied, how the development of the aging phenomenon has progressed in a century and Turkey will be among the elderly countries. As a process that affects the world globally in general,

the aging adventure may encounter some problems in terms of accelerating the aging process of Turkey in a century and aging before it is in the category of developed countries. therefore, it has been tried to show the stages of the aging adventure of Turkey in a century and the steps towards the aging country. In addition, the effects of Turkey's aging process on both social structures and individual levels have been tried to be revealed from a sociological perspective.

Findings

As a result of the study, it has been understood that Turkey can now be defined as an elderly society and will be among the countries that are accepted as an elderly society in the world. However, due to the fact that reaching the level of the elderly society is faster when evaluated with other elderly countries, it is understood that it brings with it deficiencies in social practices, and therefore, the necessity of interest in this field has emerged. On the other hand, although it is understood that the care services for the elderly are carried out by the partnership of the state and the family, it has also been understood from the studies examined that the responsibility in this regard is a responsibility placed on the family and that it is mostly carried out by women - daughters, daughter-in-laws. For Turkey, a few of the benefits of being an elderly population and the elderly population are particularly striking. The fact that the female population is high in the elderly population brings the feminization of old age, while another issue is the increase in the elderly living alone. In addition, the fact that the female population is poorer than the male population indicates that there is an intersectionality. The fact that the elderly population groups are poor, women, and disabled makes them more vulnerable in the society, but also leaves them powerless in the social life. Another issue is that there are discriminatory attitudes towards the elderly and this distinction is made because of their age.

Research Limitations

In this study, the phenomenon of old age is discussed over demographic variables such as birth rates, death rates and migration movements in Turkey. In addition, although this study is on the basis of a general aging phenomenon, its scope has been evaluated over the demographic parameters of a century from the Republic to the present. Studies on aging that are thought to be relevant to the subject have been tried to be included, but there are also sources that could not be included due to the difficulty of accessing some sources. It is limited to TÜİK data and available resources.

Implications

The studies carried out at this point should be taken into account, and while it shows the necessity of a structuring and practices according to the understanding of institutionalization and social state, it is of great importance that the mentioned structuring and practices for the elderly are carried out without leaving time for institutionalization, considering that the society will continue to age. It is clear that the emphasis on the young population and youth in the proclamation of the Republic and the following years, and the service policies for the youth now require a service policy for the elderly. In this context, it is necessary to determine the problems of the elderly both individually and socially. After these problems are identified, solutions and rights-based practices for the elderly should be structured, and the problems should be focused on definite solutions, not delays. It is understood from the data that the population is aging in a century. Therefore, it is important to implement service policies for the aging population, to increase its contact with the environment and to introduce practices that involve participation in life in order to ensure healthy aging stages in the future.

Originality/Value

This study, in terms of forming a historical framework about aging in Turkey, provides a contribution to understanding the transformation into an aging society and how social structures are transformed in this process. It should also be taken into account that the phenomenon of aging will respond in the form of new mechanisms in social life, and that each of the different studies on old age will add a different perspective to the applications for old age. In this way, it is thought that it will help to give an idea about the steps to be followed by Turkey as an elderly society or to understand the process.

Araştırmacı Katkısı: Münevver ARI (%100).